

SUVERENITA A KONTINUITA V ROZKAZNÍ TEORII PRÁVA

Petr Osina

Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Abstract in original language

Příspěvek se zaměřuje na analýzu hlavních argumentů rozkazní teorie práva, které se týkají vymezení suveréna a kontinuity jeho moci.

Key words in original language

Rozkazní teorie, John Austin, H. L. A. Hart, suverenita, kontinuita

Abstract

Article concentrates on the analysis of the main arguments of the command theory of law, which relate to the definition of the sovereign and the continuity of his power.

Key words

Command theory of law, John Austin, H. L. A. Hart, sovereignty, continuity

Zakladatelem rozkazní teorie práva byl britský právní teoretik, osvícenský filosof a radikální společenský reformátor, zakladatel utilitarismu a kritik lidských práv Jeremy Bentham. V tomto příspěvku bych se ovšem rád zaměřil na teorii jeho následovníka Johna Austina.

John Austin vymezuje právní systém prostřednictvím suveréna, kterého chápe jako osobu (nebo skupinu osob), jejíž příkazy jsou ze zvyku dodržovány většinou lidí ve společnosti.¹ Zatímco jeho následovník ve 20. století, profesor H. L. A. Hart, odkazuje na oficiální praxi,² Austin zdůrazňuje zvykovou poslušnost lidí ve společnosti. Oba filozofové sdílejí podobnou koncepci právní diskontinuity. Podle Harta nastává diskontinuita, jestliže se změní pravidlo uznání. Podle Austina nastává diskontinuita, jestliže většina společnosti změní zvykovou poslušnost.³

V Austinově teorii hraje suverén mimoprávní roli při vysvětlení existence právního systému a zároveň je nejvyšším normotvůrcem

¹ Austin, J. *The Province of Jurisprudence Determined*, London: John Murray 1832, s. 210

² Hart, H. L. A. *Pojem práva*, Praha: Prostor 2004, s. 117

³ Austin uvádí jako příklad nezávislost Mexika, kterou získalo na Španělsku v roce 1821, viz Austin, J. *The Province of Jurisprudence Determined*, London: John Murray 1832, s. 214

uvnitř tohoto systému.⁴ Jestliže tedy existuje zvyková poslušnost, pak osoba, vůči níž je realizována, má nejvyšší autoritu k tvorbě veškerého práva.

Pro Harta nehraje mimoprávní vysvětlení existence právního systému specifickou roli. Garantí pravidla uznání jsou podobní Austinovu suverénovi v mimoprávním smyslu, jelikož jsou zodpovědní za to, že právní systém existuje a funguje.⁵ Ale oni nejsou Austinovými suverény ve smyslu nejvyšší autority oprávněné k tvorbě všech norem. Právotvorná role je podmíněna druhem politického systému, který ve společnosti funguje. Jestliže je to přímá demokracie, mají nejvyšší autoritu k tvorbě práva všichni členové společnosti. Jestliže to bude absolutní monarchie, pak bude mít tuto autoritu pouze jedna osoba.

Jelikož Austinova teorie spojuje právní a mimoprávní aspekt, vyplývají z ní nepatřičné právní restriktce vůči suverénovi. Protože mimoprávní vysvětlení právního systému souvisí s existencí všech norem v tomto systému, chápe Austin suveréna jako osobu, která musí stanovit všechny právní normy. To činí obtíže při vysvětlení postulátu, který autorizuje následnictví nejvyššího normotvůrce. Předpokládejme, že po smrti krále Rexe I. je jeho vláda nahrazena vládou Rexe II. Jestliže veškeré platné právo musí být svázáno s konkrétním suverénem, změna na panovnickém stolci by musela být chápána jako revoluce.

Jako protiargument lze uvést fakt, že právní kontinuita by byla zachována, jestliže by Rex I. přikázal poslouchat Rexe II. po své smrti. Problém tohoto přístupu spočívá ve vysvětlení toho, jak autorita stávajícího suveréna závisí na zvykové poslušnosti vůči zemřelému suverénovi.

Další otázka může znít – je tady možnost diskontinuity mezi jednotlivými příkazy Rexe I.? Jelikož veškeré právo má svůj zdroj v příkazech suveréna, není zde místo pro postulát, který opravňuje Rexe I. tvořit právo. Neexistuje právní pravidlo, které by znělo např.: „Slovo Rexe I. je právem“. Jestliže zde není právní pravidlo, které by opravňovalo Rexe I. tvořit právo, mohli bychom každý jeho příkaz považovat za jednotlivou nezávislou normu.

Pro sjednocení příkazů Rexe I. do systému je potřebné ospravedlnit jeho oprávnění tvořit právo. Tento postulát nemůže být nařízen suverénem uvnitř systému, jeho platnost může být vysvětlena pouze mimoprávním způsobem.

Nepřesnosti ve vymezení právních a mimoprávních aspektů souvisí také s Austinovým argumentem, že suverén musí mít neomezenou

⁴ Austin, J. *The Province of Jurisprudence Determined*, London: John Murray 1832, s. 378

⁵ Hart, H. L. A. *Pojem práva*, Praha: Prostor 2004, s. 116

autoritu.⁶ Austin připouštěl, že suverén se může podřídit názoru jiného suveréna nebo obyvatel své země. Nicméně je právně neomezený ve smyslu toho, že není subjektem práva.

Austin dále argumentuje, že suverénova zákonodárná pravomoc musí být neomezená, protože jakékoli limity by mohly být chápány jako příkazy nějakého vyššího suveréna. Aby bylo možné limitovat každého suveréna, bylo by nutné vytvořit nekonečný řetězec suverénů, z nichž by každý omezoval sobě podřízeného suveréna. Toto řešení Austin označuje za neuskutečnitelné a absurdní.⁷ V tomto případě ale ignoruje fakt, že zdroj omezení může být mimoprávní.

Lze si klást otázku, co se stane, jestliže omezený suverén jedná způsobem, který považuje za souladný s těmito omezeními, ale ostatní s tím nesouhlasí? Kdo rozhodne spor ohledně těchto limitů? Pokud by měl konečné slovo suverén, pak bychom mohli říct, že nemá žádná omezení a je tedy tím neomezeným suverénem.

Spojování právního a mimoprávního aspektu stojí také za Austinovým požadavkem, aby suverén byl nerozdělený. Připouštěl, že někdy může mít suverén složenou podobu (King in Parliament). Také zde však trval na jednotě ve vztahu k odvození právního řádu. Právní platnost musí být odvozena od jednoho zákonodárce. Není podle něj možné, aby jeden tvůrce práva měl konečné slovo v jedné oblasti práva a jiný tvůrce práva měl konečné slovo v jiné oblasti práva.⁸

Primární argument proti dělení suverenity spočívá v tom, že mohou vzniknout neshody ohledně rozdělení zákonodárných pravomocí. Tyto neshody mohou být překonány jedině prostřednictvím jednotného suveréna. Takový jednotný suverén může mít tento status jedině za předpokladu, že neexistují vážné neshody ohledně jeho zákonodárné pravomoci.⁹

Předpoklad dělení suverenity závisí na možném nástupnictví zákonodárců v rámci jednoho právního systému. Dala by se označit za suverenity dělenou v čase. Rex II. je schopen stát se králem po Rexovi I. (bez revoluce) jen proto, že neexistuje vážná neshoda ohledně

⁶ Austin, J. *The Province of Jurisprudence Determined*, London: John Murray 1832, s. 258

⁷ Austin, J. *The Province of Jurisprudence Determined*, London: John Murray 1832, s. 268

⁸ Austin, J. *The Province of Jurisprudence Determined*, London: John Murray 1832, s. 205 a násl.

⁹ Raz, J. *The Concept of a Legal System: An Introduction to the Theory of Legal System*, Oxford: Clarendon Press 1980, s. 35 a násl.

časového rozdělení autority v rámci systému. Dokud je Rex I. králem, úředníci neakceptují příkazy Rexe II. jako právo. Když se stane Rex II. králem, úředníci nepřijímají staré příkazy Rexe I. jako právo, pokud jsou v rozporu s příkazy Rexe II.

Přesvědčení, že limitovaná a dělená suverenity je nemožná, je výsledkem slučování právních a mimoprávních aspektů. V jakémkoli právním systému neomezený a nerozdělený zdroj práva zůstává v pozadí – jako mimoprávní vysvětlení právního systému samotného. Možnost skutečně limitované suverenity je totiž klíčová k tomu, aby měly v ústavách smysl jejich nezměnitelná ustanovení.

Jak stanoví např. německá ústava - změna Základního zákona týkající se základních principů spolkového uspořádání, základních principů ochrany lidských práv, právního státu, suverenity lidu a práva na občanskou neposlušnost je nepřípustná.¹⁰ Takzvanou zárukou věčnosti (Ewigkeitsgarantie) je disponování identitou svobodného ústavního řádu odňato i zákonodárci měnícímu ústavu. Moc ustavující neudělila zástupcům a orgánům lidu mandát ke změně těch ústavních principů, které jsou považovány za zásadní.

Jelikož ústavní zákony vyžadují zvláštní proceduru, hovoří se v této souvislosti o formálních a materiálních mezích. Formální mez znamená požadavek dvoutřetinového souhlasu Spolkového sněmu i Spolkové rady.¹¹ Materiální mez představuje tzv. "klausule věčnosti", podle které je nepřípustná změna Základního zákona, pokud by se vztahovala na členění Spolku na země, na zásadní spolupůsobení zemí při zákonodárství a na zásady čl. 1 a 20 Základního zákona (nedotknutelnost lidských práv a omezení státní moci vůči nim, základy státního zřízení).

Podobné ustanovení představuje článek 9 odst. 2 Ústavy ČR. Ve svém nálezu v tzv. kauze Melčák¹² zdůraznil Ústavní soud nezbytnost vtažení kategorie ústavních zákonů do rámce pojmu "zákon" v čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy z pohledu přezkumu jejich souladu s čl. 9 odst. 2 Ústavy, a to s případnými derogačními důsledky. Učinil tak v návaznosti na svoji dosavadní judikaturu¹³ a činí tak v souladu s hodnotami a principy, kterými se řídí ústavní systémy v demokratických zemích.

Souhlasím s názorem doc. Kühna, že článek 9 odst. 2 Ústavy ČR je buď fundamentální zásadou omezující i samotného ústavodárce, nebo je pouze morálním apelem na ústavodárce, který však není vůči

¹⁰ čl. 79 odst. 3 Základního zákona Spolkové republiky Německo z roku 1949

¹¹ čl. 79 odst. 2 Základního zákona Spolkové republiky Německo z roku 1949

¹² Pl. ÚS 27/09

¹³ zejména Pl. ÚS 19/93

ústavodárci disponujícímu nejvyšší možnou demokratickou legitimitou nijak vynutitelný. Pokud je správný závěr první, potom zákon přijatý v rozporu s článkem 9 odst. 2 není zákonem; pokud je však pravdou posléze vyslovený závěr, potom je čl. 9 odst. 2 jen absurdním pokusem občanů ČR, kteří se marně snažili v okamžiku znovuoobnovení samostatného českého státu limitovat moc ve své povaze nelimitovatelnou. Protože Ústavní soud je finálním soudem pro otázky ústavnosti v ČR, a protože je povinností soudní moci vykládat právo, vede to nutně k tomu, že v případě prvního závěru musí konečné rozhodnutí udělat právě Ústavní soud.¹⁴

Na těchto příkladech můžeme vidět jeden z dokladů toho, že také teorie, které byly vytvořeny před velmi dlouhou dobou, mohou obsahovat inspirující prvky pro řešení aktuálních otázek souvisejících s interpretací ústavních pravidel.

Literature:

Austin, J. *The Province of Jurisprudence Determined*, London: John Murray 1832, 391 stran

Hart, H. L. A. *Pojem práva*, Praha: Prostor 2004, 312 stran

Kühn, Z. ÚS: K pravomoci rušit protiústavní „ústavní“ zákony, *CEVRO Revue* 8-9/2009

Raz, J. *The Concept of a Legal System: An Introduction to the Theory of Legal System*, Oxford: Clarendon Press 1980, 245 stran

Contact – email

petr.osina@upol.cz

¹⁴ Kühn, Z. ÚS: K pravomoci rušit protiústavní „ústavní“ zákony, *CEVRO Revue* 8-9/2009, str. 8